

УДК 338.49

О.О. Самко

Чернігівський державний технологічний університет

СТАН ТА НЕОБХІДНІСТЬ РОЗБУДОВИ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РЕГІОНУ

У статті сформульовано поняття «туристична інфраструктура», визначено її елементи, проаналізована динаміка реалізації туристичних послуг у Чернігівській області. Проведено також дослідження рівня забезпеченості об'єктами інфраструктури туристичної галузі Чернігівщини, виявлені головні проблеми в цьому напрямі та окреслені шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: туризм, туристична інфраструктура, туристичні послуги.

Постановка проблеми. Загальносвітові тенденції свідчать про стрімкий розвиток туризму. За даними Всесвітньої туристичної організації (ВТО), щорічно у світі здійснюється близько 1 млрд. подорожей (так, у 2007 р. – 905 млн., у 2008 р. – 922 млн. подорожей), понад 52% з яких – у межах Європи; близько 60% усіх туристичних подорожей пов'язано з відпочинком. Грошові надходження від туризму становили 927 млрд. дол. у 2007 р. та 944 млрд. дол. у 2008 р. Частка туризму у світовому експорті товарів і послуг становить близько 13%, а в країнах ЄС – 14%, туризм формує 8% сукупного ВВП країн ЄС і забезпечує близько 11% економічного зростання. Кількість робочих місць у туристичній індустрії країн ЄС становить близько 12% від загальної чисельності зайнятих [17]. З точки зору окупності капіталовкладень туристична індустрія належить до безперечних економічних форвардів, що дають вельми вагому частку доданої вартості [8, с. 7]. Значна популярність даного виду діяльності пов'язана з високим рівнем рентабельності, можливістю швидкого залучення місцевого населення як робочої сили, коротким терміном окупності та досяжністю певного обсягу відповідних ресурсів, необхідних для розвитку даної сфери. Кожна країна має потенційні можливості для збільшення обсягу реалізації туристичних послуг, але можуть виникати деякі проблеми, пов'язані з посиленням конкурентної боротьби на міжнародному ринку туристичних послуг. Останнім часом лідируючі позиції, передусім, посідають розвинені країни. Так, за даними експертів Всесвітнього економічного форуму в Давосі 2008 р., перші рейтингові місця за конкурентоспроможністю в галузі туризму зайняли Швейцарія, Австрія, Німеччина, Австралія та Іспанія [17]. Експерти оцінювали 130 країн за 14 критеріями: політика влади в галузі туризму, безпека, транспортна інфраструктура, санітарні умови, екологія, наявність комфортабельних готелів та культурних цінностей із Всесвітнього списку ЮНЕСКО, вартість відпочинку та ін. Більшість критеріїв стосувалася

складових туристичної інфраструктури. Україна виявилась у підсумку лише на 77-му місці. Головними перевагами країни експерти визначили нормальні санітарні умови та загальну туристичну привабливість території країни. Тому саме на розвиток та удосконалення інфраструктури туризму повинні бути спрямовані зусилля як державного, так і приватного секторів економіки. До того ж, збільшення обсягів і зміна структури зовнішнього туризму (а саме він сприяє надходженню додаткових коштів в країну) потребує, окрім рекламного забезпечення (а саме воно є одним із найдієвіших стимуляторів зростання обсягу реалізації туристичних послуг), розвитку інфраструктури туристичного комплексу (готельного господарства, транспортних комунікацій, підприємств індустрії, відпочинку та дозвілля) [3, с. 262].

Аналіз останніх досліджень стосовно проблеми. Туризм, за визначенням, прийнятим Всесвітньою туристичною організацією, – це діяльність осіб, які здійснюють поїздки і перебувають у місцях, що знаходяться за межами їхнього звичайного середовища на термін від 24 годин до одного року, з будь-якою метою, але без здійснення діяльності, що оплачується з джерел, які знаходяться у місці відвідання. Згідно із Законом України «Про туризм», туризм – це тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання з оздоровчими, пізнавальними, професійно-діловими чи іншим цілями без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування. Формулювання різняться, але основна суть зберігається: без здійснення оплачуваної діяльності з джерел країни, що відвідується. Але необхідно зробити уточнення стосовно того, що в першому визначенні обумовлюється мінімальна тривалість: «від 24 годин». Якщо ж зважати на те, що екскурсія як складова туризму взагалі може тривати не більше 24 годин, то обумовлювати мінімальний термін поїздки у формулюванні економічної категорії «туризм» не доцільно.

Для розвитку будь-якої галузі необхідне існування комплексу підприємств, установ, організацій, які забезпечують нормальне функціонування основної структури (галузі). Такий комплекс має назву «інфраструктура».

Сутність інфраструктури досліджували В.В. Юхименко, В.М. Проскурняков, О.І. Самоукін, І.В. Сорока та ін. Безпосередньо вивченням інфраструктури туризму та рекреації займалися В.І. Азар, М.П. Бутко, Б.М. Данилишин, Я.В. Остафійчук, В.І. Куценко, М.П. Комаров, І.М. Школа, О.М. Ореховська, І.Д. Козьменко, І.Р. Лошенко, Р.В. Кравчук та ряд інших науковців.

Класичною тріадою туризму прийнято вважати «транспорт – притулок – розваги» [16]. Але з розвитком суспільства і збільшенням потреб людини цей перелік постійно доповнюється та вдосконалюється.

Склад елементів інфраструктури туризму представлений на рис. 1 [7, с. 37]. Існує й інше визначення складу інфраструктури туризму, за яким вона розуміється як сукупність додаткових галузей і закладів, які організують та обслуговують індустрію туризму, туристську діяльність у цілому [1, с. 152]. Згідно з ним до першого поелементного складу інфраструктури туризму додається соціокультурне середовище. Інколи окремо виділяють рекреаційну інфраструктуру як сукупність галузей і закладів, які обслуговують клієнтів і створюють рекреаційні ланцюги – парки, зони відпочинку, курорти, лікувально-оздоровчі заклади, бази відпочинку тощо.

Рис. 1. Елементи інфраструктури туризму

Метою статті є розгляд поняття «туристична інфраструктура», його формулювання, визначення елементів, а також дослідження рівня забезпеченості об'єктами інфраструктури туристичної галузі Чернігівщини, аналіз динаміки реалізації туристичних послуг в області.

Виклад основного матеріалу. Оскільки рекреаційний туризм є лише видом масового туризму [1, с. 273], то на нашу думку, доцільно було б не розмежовувати поняття «інфраструктура туризму» та «рекреаційна інфраструктура», а синтезувати сутність цих двох категорій в одну – «туристична інфраструктура». Отже представимо поелементний склад туристичної інфраструктури (рис. 2).

Рис. 2. Взаємодія елементів туристичної інфраструктури

¹ СКС – соціокультурне середовище [1, с. 152].

Туристичну інфраструктуру можна представити як взаємодію таких елементів:

1. Посередники при наданні туристичних послуг: турагентства, туристичні бюро, туроператори.
2. Заклади тимчасового розміщення туристів: готелі; кемпінги; турбази; бази відпочинку; санаторії; пансіонати; дитячі літні табори; приватні приміщення, в яких дозволено перебування туристів (для сільського туризму).
3. Заклади побутового та медичного обслуговування та надання інших послуг: перукарні, косметологічні кабінети, пункти прокату, громадські пральні, сауни (басейни), культурно-видовищні установи, комунально-побутові підприємства, автопаркінг, пункти автопрокату, пункти обміну валют, пункти сервісного обслуговування, аптеки, лікарні, медичні пункти.
4. Рекреаційні об'єкти інфраструктурного значення: парки, зони відпочинку.
5. Заклади торгівлі та громадського харчування: заклади оптової торгівлі, заклади роздрібною торгівлі, їдальні, кафе, бари, ресторани, сувенірні крамниці.
6. Комунікації: транспортна мережа, шляхи, інтернет-клуби, засоби зв'язку.

Одним із елементів, який виділяється в структурі туристичної інфраструктури, є населення [1, с. 152]. Даний елемент взаємодіє з іншими її елементами, оскільки складається з таких категорій:

1) населення території, на якій надаються туристичні послуги. Взаємодія обумовлюється тим, що частина населення є працівниками інфраструктурних об'єктів. Також населення споживає послуги інфраструктурних об'єктів, оскільки туристична інфраструктура нерозривно пов'язана із соціальною інфраструктурою суспільного виробництва загалом;

2) особи, які споживають туристичний продукт.

Також усі елементи взаємодіють між собою в просторі соціокультурного середовища, що являє собою безперечну складову туристичної інфраструктури.

Проаналізуємо динаміку за окремими складовими туристичної інфраструктури Чернігівського регіону.

Таблиця 1

Наявність санаторіїв та закладів відпочинку в Чернігівському регіоні¹

Показники	1990 ²	1995 ²	2000 ²	2004 ³	2005 ³	2006 ³	2007 ³	2008 ³
Санаторії та заклади відпочинку (без одно- і дводенного перебування)	65	73	61	52	51	50	45	42
Санаторії та пансіонати з лікуванням	6	9	10	8	8	7	7	7
Санаторії-профілакторії	8	7	6	5	5	5	3	3
Будинки й пансіонати відпочинку	4	3	2	1	1	1	1	2
Бази та інші заклади відпочинку	47	54	43	38	37	37	34	30

¹ За даними [13; 14].

² На кінець року.

³ На 30 вересня.

Отже з 1990 р. по 2008 р. спостерігається значне скорочення санаторіїв та закладів відпочинку. Динаміка ж обсягів наданих туристичних послуг (рис. 3), є позитивною. Із цього можна зробити такий висновок: туризм усе більше стає короткотерміновим, і менше потребується місць тимчасового (більше 2 днів) перебування. Тобто зростає кількість короткотривалих екскурсійних турів. Більш привабливими для туристів стають заклади готельного типу (табл. 2). При цьому спостерігається тенденція до зменшення одноразової місткості готелів: з 3029 місць у 1990 р. до 2143 місць у 2006 р. та значне її зростання у 2008 р. до 4023 місць. Водночас зростає чисельність обслужених приїжджих: з 56 217 осіб у 2000 р. до 108 412 осіб у 2008 р. Це свідчить про підвищення рівня розвитку готельного господарства, об'єкти якого новостворюються, враховуючи тенденцію зростання попиту на послуги підприємств даного сектору економіки.

Обсяги наданих туристичних послуг в Чернігівському регіоні у 2002–2008 рр.

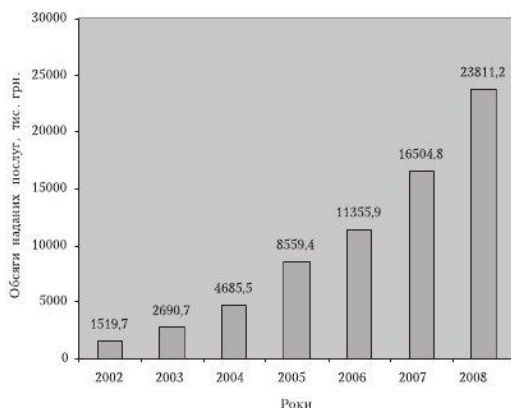

Рис. 3. Обсяги наданих туристичних послуг у Чернігівському регіоні у 2002–2008 рр. (за даними [13; 14])

Таблиця 2

Готелі та інші місця для короткотермінового проживання¹

Показники	1990	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008
Кількість підприємств готельного типу	40	54	52	51	51	50	62	65
Кількість номерів	1295	1180	822	947	927	946	1287	1434
Житлова площа номерів, тис. м ²	21,5	20,6	13,4	15,0	16,0	16,6	32,9	29,4
Одноразова місткість, місць	3029	2741	1887	2165	2095	2143	3486	4023
Обслуговано приїжджих, чол.	-	-	56217	90351	91446	96485	111736	108412
Коефіцієнт використання місткості ²	0,0	0,25	0,18	0,36	0,38	0,38	0,30	0,21

¹ За даними [13; 14].

² Показник, розрахований шляхом ділення кількості фактично наданих людино-днів на 365 днів і одноразову місткість готелів.

Таблиця 3

Структурні підрозділи сфери сервісу в готелях та інших місцях для короткотермінового проживання в Чернігівській області¹

Підрозділи	2000	2005	2006
Автостоянки	11	9	7
Кафе, бари	6	3	3
Ресторани	-	1	2
Сауни (басейни)	4	6	7
Пральні	5	7	7
Інші	5	4	7
Усього	37	30	33

¹ За даними [13; 14].

Наведені дані свідчать про те, що сфера сервісу в готельному господарстві області практично не розвивається. Одним із головних критеріїв її оцінки є якість об'єктів. Проте стосовно якісних показників готелів, слід виділити показники, якими буде характеризуватись її рівень:

- наявність паркінгів;
- ресторанів, кафе, барів;
- оздоровчих центрів;
- перукарських салонів;
- конференц-залів;
- кінозалів;
- інтернет-кафе;
- інших об'єктів.

За даними табл. 3 видно, що забезпеченість переліченими складовими будь-якого готелю або місця короткотермінового перебування в області дуже низька. Отже об'єкти туристичної інфраструктури потребують розвитку для того, щоб залучити в регіон більшу кількість туристів, що дасть змогу збільшити грошові надходження до бюджету, підвищити рівень зайнятості місцевого населення.

Але, незважаючи на низьку якість місць тимчасового перебування, спостерігається позитивна динаміка в чисельності обслуговуваних туристів за період з 2002 р. по 2008 р. (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл туристів за метою відвідування¹

Показники	Кількість туристів, чол.						
	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Усього обслуговано туристів	13062	17592	18495	24374	37804	32913	36627
Мета відвідування: службова, ділова, бізнес-тур, навчання:	2082	1584	4771	4312	8556	2964	5970
Дозвілля, відпочинок	9183	14765	11559	13415	22532	23390	29362
Лікування	840	800	444	516	1305	863	979
Спортивно-оздоровчий туризм	211	427	1204	915	1227	2238	236
Спеціалізований туризм	-	1	22	4	-	-	14
Інша	746	15	495	5212	4184	3458	66

¹ За даними [13; 14].

Відбулося значне збільшення чисельності обслуговуваних туристів в Чернігівському регіоні (рис. 4). Найбільша питома вага туристів, які відвідали регіон з метою дозвілля та відпочинку. Така позитивна тенденція пов'язана із загальним збільшенням вільного часу населення (потенційних туристів). Найменшу частку становлять туристи, які займалися спортивно-оздоровчим та спеціалізованим туризмом.

Розподіл туристів за метою відвідування

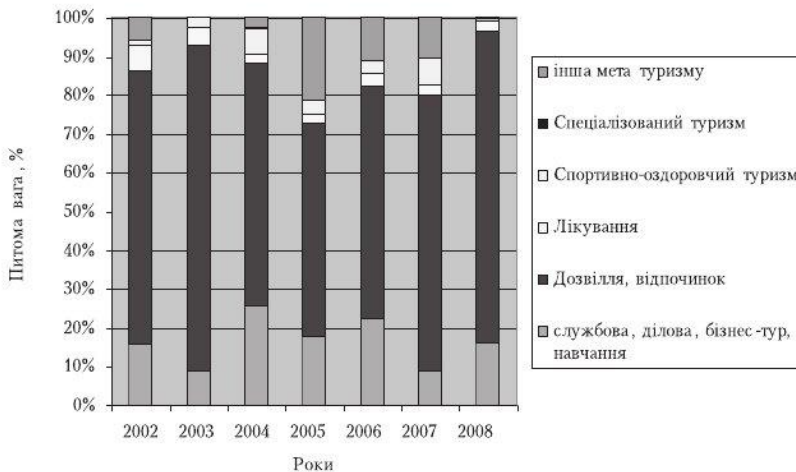

Рис. 4. Розподіл туристів за метою відвідування (по Чернігівському регіону у 2002–2008 рр.).

Виникає певна суперечність: з одного боку, якість готелів та місць тимчасового перебування не підвищується, з іншого боку – зростає кількість туристів, які обслуговуються. Це перш за все, пояснюється тим, що:

- розвиваються інші об'єкти туристичної інфраструктури та підвищується їх якість, що призводить до ефекту компенсації недоліків перевагами інших складових;
- зростає потреба в екскурсійному туризмі;
- підвищується інтерес до сільського зеленого туризму, що потребує менших витрат на розбудову інфраструктурних об'єктів;
- інші чинники.

Висновки. Для активізації туристичної діяльності в Чернігівській області необхідна розбудова туристичної інфраструктури, підвищення якості її функціонування. Для цього необхідні, перш за все:

- протекціоністська політика держави в сфері туризму та у сфері фінансування розбудови інфраструктурних об'єктів;
- підтримка в належному стані існуючих рекреаційних та об'єктів історико-культурної спадщини;
- сприятливий інвестиційний клімат у регіоні.

Щодо державної політики безпосередньо, то проблема розбудови сучасної індустрії туризму вимагає з боку держави програмного підходу та проведення узгодженої міжвідомчої державної політики щодо туристичної галузі, а також розробки відповідних механізмів координації дій податкової, митної, служб безпеки та екології, закладів охорони здоров'я тощо [8, с. 4].

Це дасть змогу збільшити туристичні потоки, а отже збільшити надходження до державного і місцевого бюджетів; підвищити прибутковість підприємств, що безпосередньо надають послуги з туризму або є посередниками між їх виробниками та споживачами; підвищити рівень доходності підприємств, установ, що належать до туристичного бізнесу. Усе це сприятиме розвитку туризму, а як наслідок – підвищенню рівня соціально-економічного розвитку Чернігівщини.

1. *Смолій В.А.* Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух. ; за заг. ред. В.К. Федорченка. – К. : Видавн. дім "Слово", 2006. – 372 с.
2. *Юхименко В.В.* Экономическое регулирование сферы платных услуг / В.В. Юхименко. – К. : Наук. думка, 1992. – 104 с.
3. *Данилишин Б.М.* Сфера та ринок послуг у контексті соціальної модифікації суспільства / Б.М. Данилишин, В.І. Куценко, Я.В. Остафійчук. – К. : ЗАТ «Нічлава», 2005.
4. Менеджмент туристичної індустрії : навч. посіб. / І.М. Школа [та ін.] ; за ред. проф. І.М. Школи. – Чернівці : Книги-XXI, 2005. – 595 с.
5. *Куканова А.М.* Інвестиції в інфраструктуру туризму / А.М. Куканова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 12(43). – С. 120–123.
6. *Куценко В.И.* Сфера услуг : новые подходы / В.И. Куценко. – К. : Политиздат Украины, 1989. – 176 с.

7. *Комаров М.П.* Инфраструктура регионов мира / М.П. Комаров . – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 1991. – 347 с.
 8. *Бутко М.* Туризм – важлива галузь економіки / М. Бутко // Сіверянський літопис. – 1997. – № 4 (16). – С. 3–7.
 9. Регионы Украины 2006 : стат. зб. Ч. 1 / за ред. О.Г. Осауленка. – К. : Держ. комітет статистики України, 2005.
 10. Регионы Украины 2006 : стат. зб. Ч. 2 / за ред. О.Г. Осауленка. – К. : Держ. комітет статистики України, 2005.
 11. Регионы Украины 2007 : стат. зб. Ч. 1 / за ред. О.Г. Осауленка. – К. : Держ. комітет статистики України, 2006.
 12. Регионы Украины 2007 : стат. зб. Ч. 2 / за ред. О.Г. Осауленка. – К. : Держ. комітет статистики України, 2006.
 13. Чернігівщина 2006 : стат. щоріч. / за заг. ред. Г.І. Мігачевої. – Чернігів : Гол. управління статистики у Чернігівській обл., 2007.
 14. Чернігівщина 2008 : стат. щоріч. / за заг. ред. Д.І. Ашихміної. – Чернігів : Гол. управління статистики у Чернігівській обл., 2009.
 15. *Самоукин А.И.* Потенциал нематериального производства / А.И. Самоукин. – М. : Знание, 1991. – 64 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Серия «Практика хозяйствования и управления», № 3).
 16. Экономика и организация международного туризма : сокр. пер. с болг. / сост. и автор предисл. В.И. Азар. – М. : Экономика, 1984. – 168 с.
 17. www.tourism.gov.ua
 18. www.ukrstat.gov.ua
- Подано 17.12.09*

О.О. Самко

СОСТОЯНИЕ И НЕОБХОДИМОСТЬ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ ЧЕРНИГОВСКОГО РЕГИОНА

В статье формулируется понятие «туристическая инфраструктура», определены её элементы, проанализирована динамика реализации туристических услуг в Черниговской области. Проведено также исследование уровня обеспеченности объектами инфраструктуры туристической отрасли Черниговщины, выявлены главные проблемы в этом направлении и намечены пути их решения.

Ключевые слова: туризм, туристическая инфраструктура, туристические услуги.

О.О. Samko

STATE AND NECESSITY OF TOURIST INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN CHERNIGIV REGION

Abstract. In this article the concept of tourist infrastructure is formulated, its elements are defined, the dynamics of tourist services realization in Chernihiv region is analyzed. A level of provision of infrastructure of Chernigiv tourism industry is researched, major problems in this regard and outlined solutions of these problems are identified.

Key words: tourism, tourist infrastructure, tourist services.